



# חמישה וחצי צעדים לשינוי – יצירת מרחב המאפשר תחושת פועלות בקרב תלמידים עם לקויות למידה והפרעת קשב

ד"ר גילה אמיתי

---

החוג לקרימינולוגיה, המכללה האקדמית עמק יזרעאל

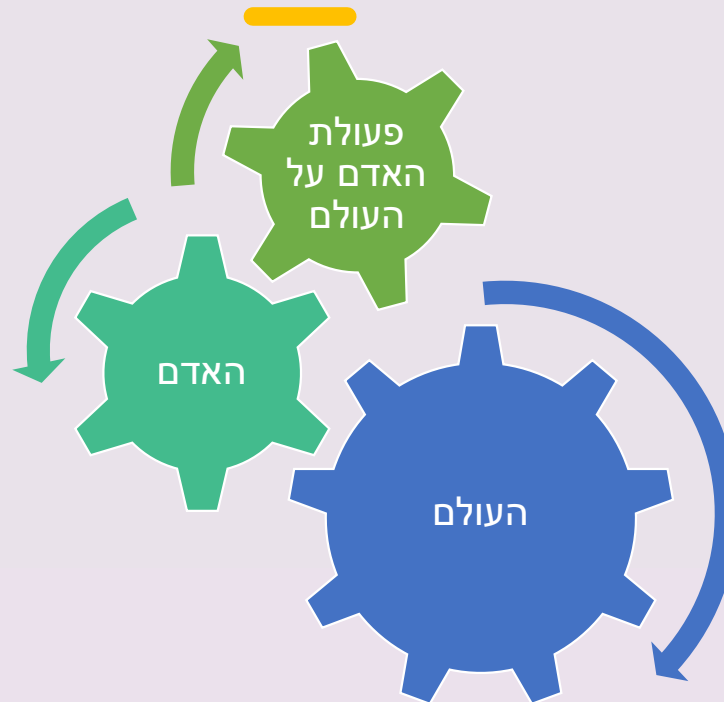
# ראשי פרקים

- 1 מושגי יסוד – תחושת פועלות, אמונה ביכולת
  - 2 המציאות בעיני תלמידים חסרי תחושת פועלות
  - 3 פרקטיקות עיקריות ליצירת תחושת פועלות
  - 4 בקרב תלמידים עם לקויות למידה והפרעת קשב
- שאלות

# 1. מושגי יסוד

## תחושת פועלות (sense of agency)

פעולה – מה שאני  
מקבל/ת עליו פידבק  
מהעולם החיצוני



# 1. מושגי יסוד

## תחושת פועלות (sense of agency)



► פועלות מהווה מושג מארגן העוסק בהבנת **החסמים והאפשרויות** העומדות בפני האדם בנוגע ליכולתו לשאוף, להוציא לפועל, ולהנות מרווחה אישית בתחומי חיים מגוונים (Ringrose, 2013).

► פיתוח תחושת פועלות מודעת, מהווה מהלך לפיתוח **אחריות** על החיים ותחושת **חופש בחירה**.

► פועלות מהווה מושג אישי ופוליטי גם יחד: הבנת החסמים החברתיים ופעולה יוצרת-הזדמנויות בתוך חסמים אלו, מהווה פעולה חברתית-פוליטית, לא רק פעולה אישית (פרירה, גידנס)



# 1. מושגי יסוד

## אמונה בחוללות עצמית בבסיס תחושת פועלות

- **אמונתו** של האדם ביכולתו לתכנן ולכוון את חייו למסלול ולשאיפות הרצויות לו, למרות קיומם של מכשולים.
- כוללת חיזוק תחושת שליטה על קבלת החלטות, הצבת מטרות, בחירות וכן, קבלת אחריות לתוצאות.
- רכיב קוגניטיבי ורכיב מוטיבציוני



# 1. מושגי יסוד

## חשיבותה של תחושת פועלות

---

- פיתוח תקווה [ולהיפך]
- אמונה ביכולת לשנות את מהלך חיי, להשפיע עליהם.
- אופטימיות
- התנהלות בעולם מתוך תחושות נינוחות ובטחון גבוהות

יותר



## 2. המציאות בעיני תלמידים חסרי תחושת פועלות

הלקות כ"גראונד זירו" שמשפיעה על חוויית התלמיד בבית הספר

- אותה סביבה – היא לא אותה חוויית סביבה
- מה הילד למד לספר על עצמו? [אתה מפריע / אתה חרד]
- איך התמודד עד כה? – סימון התמודדויות חיוביות ושליליות
- פרדוקס: הילדים מגיבים לסביבה אך הסביבה חווה את תגובותיהם כמאפייני אישיות ואופי



## 2. המציאות בעיני תלמידים חסרי תחושת פועלות

התמודדות התלמיד – תגובתיות שנתפסת כתכונה אישיותית

- התלמיד/ה מגיב/ה לסביבה כפי שהוא/היא חווה אותה. הסביבה כראי.
- תגובות של התמודדות עם חוויות החיים, אשר **מתחזות** למאפייני אישיות.
- עינת (2000): כעסנות כמנגנון של תוקפנות מניעתית שמטרתה להסתיר את הכישלון ואת קשיי הלמידה. כמוהן גם התנהגויות של הסתרה והכחשה שהסביבה מפרשת כאי-אמינות.
- Dancy (2014) מתאר כיצד נערים אפרו-אמריקנים מנהלים מאבק סביב הגדרתם ותיגום בבית הספר, מאבק שנחווה בעיני הצוות כאלימות ולא כהתנגדות פעילה לתיוג.





—

"התמקדות ב"יש" בלבד, היא מה שעושה הגנן הגרוע. הגנן הגרוע בא למטע ובודק רק את הפירות הבשלים ברגע מסוים. הוא אינו מתעניין בפירות שעומדים להבשיל, בתנאי ההבשלה, בדרכים שבהן אפשר לשפר את תהליך ההבשלה, לשכלל או לקצר אותו"

[ויגוצקי]

## 2. המציאות בעיני תלמידים חסרי תחושת פועלות

חוסר בתחושת פועלות – חיים במצב של "הכל או כלום"

- עיבוד מידע מילולי / לא מילולי הנו חלקי
- הסביבה נחוויית כחסרת אפשרות לניבוי
- חוויית העולם כמאיים יותר
- דריכות גבוהה יותר

קשר אמפירי בין לקויות קריאה לאלימות

"אין לי מה להפסיד" אל מול "להישאר פסיבי ולתת לדברים לחלוף"



# תפקידה של אשת החינוך



"מאחורי כל התנהגות מצוי רגש

ובבסיס כל רגש ישנו צורך"

אשלי וורנר



# מאפייני שיח של פועלות

(ברקוביץ', קרומר-נבו וקומם, 2012)

1. הדגשת **כוחותיו של האדם והאקטיביות שלו** – אפילו דרך שינוי תחבירי [את/ה גרמת לתגובת הסביבה, לא הסביבה עשתה לך]
2. חשיפת **הדמיון** בין ילדים ונוער עם לקויות לבין ילדים ונוער ללא לקויות, מבחינת **שאיפותיהם** להצליח, תוך ניתוח השפעותיה של מציאות החיים הייחודית שלהם



## מאפייני שיח של פועלות/...המשך



3. חשיפה והתמקדות באופני ההשתתפות של ילדים

ונוער עם לקויות בתחומי החיים השונים.

4. חשיפה וניתוח של האופנים בהם התלמידים

**מנהלים מו"מ** עם המוסדות החברתיים ונציגיהם,

וההבניות החברתיות המגבילות אותם.



# 3. פרקטיקות ליצירת תחושת פועלות בקרב תלמידים עם לקויות למידה

## מהי פרקטיקה

- פרקטיקה – תרגום התיאוריה לעשייה ממשית בעולם המציאותי.
- פרקטיקה היא ביקורתית - פרקטיקה הינה פוליטית ולא נייטרלית, המייחסת משמעות פוליטית לחיים החברתיים ולעשייה המקצועית וחותרת לשינוי חברתי ממש.



# 3. פרקטיקות ליצירת תחושת פועלות בקרב תלמידים עם לקויות למידה

## התנגדות לניכור, התקשרות

- פרקטיקה ביקורתית המתנגדת להדרה חברתית וחותרת להכללה.
- עמדה מוסרית ולא רק אמצעי להשגת תוצאה
- מעוגנת בתודעה חברתית ביקורתית
- תחושת התלמידים כי הם נחווים על-ידי הצוות באופן הוליסטי, כאדם שלם, מענה הוליסטי שמתמקד בנערה על היבטיו/ה המגוונים, מחפש קשר איתו, קשר שמתבסס על דאגה ואכפתיות אמיתיות



# 3. פרקטיקות ליצירת תחושת פועלות בקרב תלמידים עם לקויות למידה

## פדגוגיה רלוונטית

- פרקטיקות פדגוגיות רלוונטיות הן אלו שנותנות מענה במסגרת תכנית הלימודים לצרכיו, חוויותיו וענייניו של התלמיד (Pransky & Bailey, 2002).
- רלוונטיות: הבנת הרציונאל של למידת תחום ידע, של אופן למידה



# 3. פרקטיקות ליצירת תחושת פועלות בקרב תלמידים עם לקויות למידה

## ניראות

- ניראות – מצב בו התלמיד חש כי רואים אותו.
- הניראות איננה רק פיזית אלא, רגשית ולימודית. תלמיד החש כי מוריו רואים אותו הן ברמת התנהלותו הפיזית ושומרים עליו, והן ברמה הרגשית ומבינים מהו הלך-רוחו, הוא תלמיד המתהלך בבטחון גבוה יותר בסביבה הלימודית.
- בסביבה הבנויה על סמך פרקטיקות ביקורתיות, הניראות תהיה דו-כיוונית, הנער גם רואה את מוריו ואת התנהלות "מאחורי הקלעים" שלהם וכך בונה תחושת בטחון גבוהה יותר כי אין מסתירים מפניו וכי מניעיהם של מוריו "נקיים" וברורים לו.



# חזוייה של ניראות מפי תלמיד

"מורים שבחיים לא לימדו אותי באים ומדברים איתי. בבית-הספר הקודם, את יודעת, המורה הזאת מלמדת ת'כיתה ההיא אנגלית. מה לה ולי? למה שתשאל בכלל מה שלומי? למה שתדע איך קוראים לי?... פה אין, כל מורה 'מה שלומך, איך אתה מרגיש?' ואם תופסים אותי זו שיחת נפש כזאת 'איך כאן' וזה. לאט לאט אני נפתח אליהם".



# 3. פרקטיקות ליצירת תחושת פועלות בקרב תלמידים עם לקויות למידה

## השהיית שיפוטיות

- השהייה זמנית של תפיסותינו כלפי מעשה שלרוב נהיה שיפוטיים כלפיו
- השהיית שיפוטיות הנה עמדה מוסרית ואיננה ניטראלית מבחינה ערכית. היא תופסת את הפונה כישות בעלת ידע, לא רק כחסרת כוח וידע.
- התבוננות על פעולות **כרציונאליות במצב של חסמים**
- בניית מרחב בטוח לפונה לשקול התנהלותו וחלופות לה



# 3. פרקטיקות ליצירת תחושת פועלות בקרב תלמידים עם לקויות למידה

## עבודה מודעת-ידעים

- לתלמידים יש ידע ייחודי ורלוונטי עבורנו – הם יודעים לעיתים פרטים על מה שמסייע להם ללמוד. עלינו להתבונן עליהם כעל מורים שלנו ללמידתם.
- ההכרה בידעים היא קו מנחה מבחינה אתית, המכתיב לנו התנהלות מנטאלית אחרת בשיח ובעבודה עם התלמידים: לידע ולהתנהלות של התלמידים יש הגיון פנימי וחוכמה.
- דיאלוג, כריית הדרך באמצעות שותפות. המורה שמקשיב לתלמיד ולומד ממנו מהו החינוך שהלז זקוק לו, הוא המורה המשתנה ללא הרף, שמתפתח וצומח ביחד עם ובסיוע של תלמידיו.
- הבעש"ט: שוטטות משותפת עם עולה-רגל מנוסה.



# 3. פרקטיקות ליצירת תחושת פועלות בקרב תלמידים עם לקויות למידה

## עבודה מודעת-ידעים

איך מאלפים?" שאל הנסיך הקטן.

"יש להתאזר בסבלנות רבה," ענה השועל. "בהתחלה תשב במרחק מה ממני, ככה, על העשב. אציץ בך מזווית העין ואתה תשתוק. הדיבור מוליד אי הבנות. אבל כל יום תוכל לשבת קצת יותר קרוב..."

למחרת חזר הנסיך הקטן.

"מוטב לו באת בשעה שבאת אתמול" אמר השועל. "אם תבוא בארבע אחרי הצהריים, למשל, אתחיל לשמוח כבר בשלש. ככל שתקרב השעה כן תגדל שמחתי..."

[דה-סנט אכזופרי, 1952]



# 3. פרקטיקות ליצירת תחושת פועלות בקרב תלמידים עם לקויות למידה

## סינגור עצמי

- יכולתו של האדם לקיים באופן יעיל תקשורת ומשא-ומתן על מנת לבטא את האינטרסים שלו, צרכיו, תשוקותיו וזכויותיו.
- היכולת לקבל החלטות מודעות [הבנת כוחות וחסמים] תוך לקיחת אחריות על החלטות אלו (Van Reusen & Bos, 1994).
- דורש יכולות המללה וויסות עצמי, הכולנה לס"ע דורשת השהיית שיפוטיות רפלקסיבית
- פיתוח יכולת הסינגור העצמי מפחית חוסר אונים ומעצים תחושת מסוגלות עצמית.



## דברי סיכום

"זה בלתי אפשרי לדבר אודות הסיפור היחיד מבלתי לדבר על כוח. יש מילה בשפת האגיבו (שפה ממזרח ניגריה), שאני נזכרת בה כל אימת שאני חושבת על מבנה היררכיית הכוח בעולם, וזו המילה "נ'קאלי". זהו שם-עצם שאפשר לתרגמו בצורה חופשית כ-"להיות טוב יותר ממישהו אחר". ממש כמו העולם הפוליטי והכלכלי, כך גם סיפורים מוגדרים על פי עיקרון הנ'קאלי. כיצד מספרים אותם, מי הוא המספר אותם, היכן הם מסופרים, כמה סיפורים ישנם, כל אלה תלויים בכוח. הכוח הוא היכולת לא רק לספר את סיפורו של האחר, אלא לקבוע אותו כסיפורו המוחלט של אותו אדם."

[צ'יממנדה אדיצ'י]



## מסרים לקחת הביתה

- לכל ילד יש שאיפות להצליח, להיות אהוב, מוערך ולמצוא מקום בעולם
- התנהלותם של ילדים הנה רציונאלית ונובעת מקבלת החלטות מנקודת מבטם לגבי החסמים והאפשרויות שלהם
- הבנת הצורך שבבסיס ההתנהגות תסייע לנו לדייק את עבודתנו עם התלמידים.
- הבנת הצורך אפשרית רק בקיום למידה ביחד עם הילד [אפשרי מגיל גן], תוך פיתוח רפלקסיביות הדדית.
- רפלקסיביות דורשת "תודעת טירון" וענווה





תודה על  
ההקשבה!  
שאלות?

